

EKONOMSKA GEOGRFIJA

Predavanje 2

Što smo napravili do sada?

- Definirali ekonomsku geografiju.
- Odredili ključne razlike između ekonomske geografije i ekonomije.
- Odredili ključne razlike između ekonomske geografije i prostorne ekonomije.

- Odredili ključne koncepte u geografiji – prostor, mjesto, prostorni obuhvat.
- Odredili 4 ključna teorijska pristupa suvremene ekonomske geografije – neoklasične teorije lokacije, bihevioristički, strukturalizam, poststrukturalizam.

Ključni teorijski pristupi u EG

- Cilj:
 - Odrediti 3 glavne teorijske perspektive ekonomskih djelatnosti
 - Prepoznati razlike između teorijskih perspektiva
 - Opisati ključne teorijske pristupe u ekonomskoj geografiji.

Literatura

- Coe, N.M., Kelly, P.F., Yeung and H.W.C 2007 *Economic Geography: A Contemporary Introduction*, Blackwell, Oxford, poglavlje 2, 3, 5, 11, 12, 13.
- Hudson, R. 2005: *Economic Geographies: Circuits, Flows and Spaces*, Sage, London, poglavlje 1.

- Ekonomska geografija je geografska disciplina koja koristi geografski pristup u proučavanju ekonomije (gospodarstva).
- Ekonomiju promatramo kroz prizmu ključnih geografskih koncepata (prostor-mjesto-obuhvat).

Što je ekonomija?

- Različiti teorijski pristupi, koncepti i perspektive različito definiraju ekonomiju i njene geografske implikacije.
- 3 široke perspektive definicije ekonomije
 - Tradicionalna ekonomska perspektiva
 - Marksistička perspektiva
 - Alternativni pristupi
- Razlika u viđenju na koji način ekonomija funkcionira.

- Ekonomija – grč. oikos + nomos – pažljivo upravljanje dostupnim izvorima.
- “Stanje države ili određenog prostora s aspekta proizvodnje i potrošnje roba i usluga te ponude novca.” (The Concise Oxford English Dictionary)
- Je li to dobra definicija ekonomije?

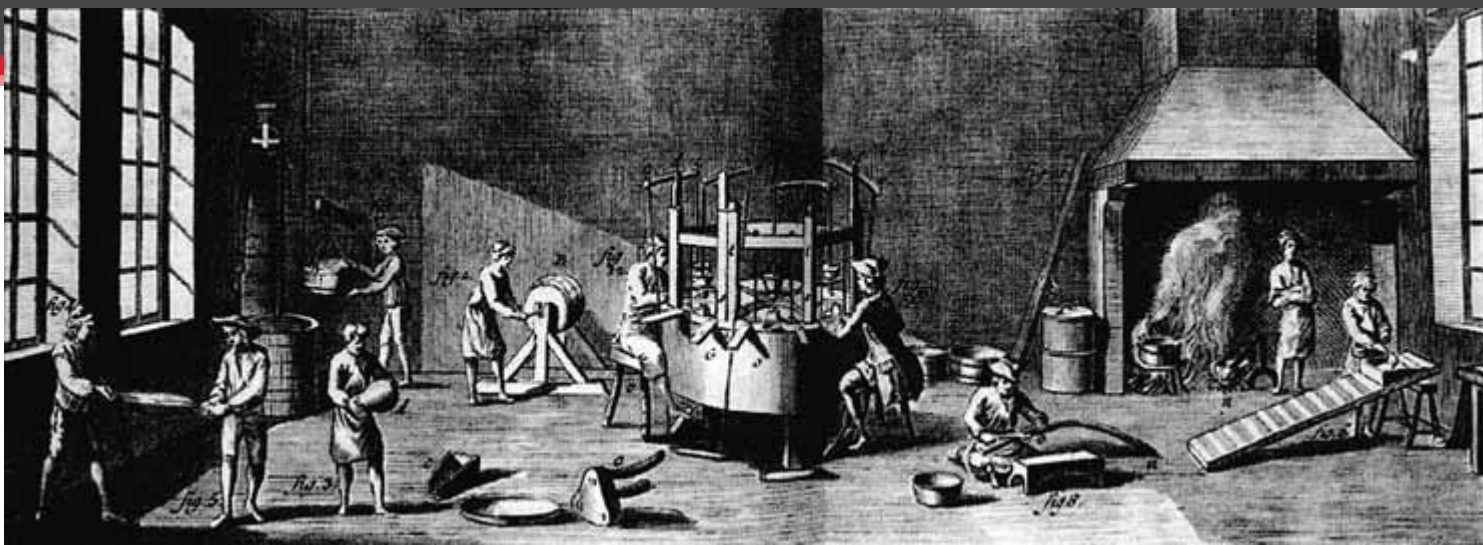
- “Ekonomija podrazumijeva prakse proizvodnje, distribucije i potrošnje kroz koju ljudi stvaraju bogatstvo, prosperitet i dobrobit te stvaraju gospodarske sustave i vrijednosti” “Hudson, 2005.).
- Ekonomije su materijalne i socijalne tvorevine. (Leyshon i Le, 2003.)

Kako funkcionira ekonomija?

- Odgovor ovisi o perspektivi istraživanja.
- Ekonomska perspektiva temeljena na zakonima tržišta.
- Marksistička perspektiva temeljena na kritici kapitalističke tržišne ekonomije.
- Alternativni pristupi uzimaju u obzir šiti socijalni i kulturni proces.
- Ove perspektive predstavljaju temelj za ekonomsko-geografske koncepte i teorije.

(Tradicionalni) ekonomski pristup

- Oslanjaju se na neoklasične ekonomske teorije.
- Temelje se na tezi da je tržište najefikasniji mehanizam za raspodjelu izvora.
- 2/2 19 st.
- Temelji se na radu Adama Smitha (1776.)
 - Škotski ekonomist
 - Osnivač klasične političke ekonomije.
 - Pitanje stvaranja i raspodjele bogatstva.
 - Tržište je osnovni pokretač razvoja ekonomije.

- ▣ Podjela rada je temelj razvoja.
- ▣ (Priča o proizvodnji pribadača).
- ▣ Tržište će odrediti odnos kvantitete robe te cijenu na temelju ponude i potražnje.
- ▣ Pretpostavka da i proizvođači i potrošači funkcioniraju na racionalan, ekonomičan način s ciljem najvećeg profita.

Marksistički pristup

- Temelje se na radovima Karla Marxa i Friedricha Engelsa.
- Pitanje proizvodnje i raspodjele bogatstva, kritika kapitalističke ekonomije
- Teorija radne vrijednosti
 - Odnos između vlasništva nad sredstvima proizvodnje i radnom snagom.
 - Cilj je maksimalizacija prihoda.
 - Razlike će se sve više povećavati.

- Sustav je nestabilan – u određenom trenutku proizvedenu robu neće imati tko kupiti (boom-and-bust). Posljedica je devalvacija i pad vrijednosti.

Alternativni pristupi

- **Evolucionarne i institucionalne ekonomije** – set različitih pristupa.
- Ekonomiju nije moguće promatrati isključivo kroz odvijanja tržišta.
- Potreban je širi socijalni, kulturni i institucionalni kontekst.
- Institucije
 - Formalne – zakoni, pravilnici
 - Neformalne – navike, običaji, kulturne norme.

- **Ekonomije temeljene na znanju** (knowledge based economy) – ekonomije u kojima je znanje glavni ekonomski izvor.
- Postindustrijska ekonomija se odmiče od starih postavki podjele radne snage i okreće prema znanju.
- Teorija ekonomije učenja (Lundvall i Johnson, 1994). Znanje je glavni izvor a učenje glavni proces.

- Ekonomija učenja je dinamički koncept koji uključuje mogućnost učenja i proširivanja znanja.
- Razlikuju 4 kategorije znanja – znati što, znati zašto, znati tko (kad i gdje) i znati kako.
- Znati što – činjenično znanje
- Znati zašto – poznavanje principa, zakona i odnosa.
- Znati tko (kad i gdje) obuhvaća socijalne odnose i prostorno-vremensku dimenziju.
- Znati kako – praktične vještine.

Ključne teorije i koncepti u EG

- Ključne teorije razlikuju se s obzirom na perspektive koje koriste pri određivanju teme i metodologije istraživanja.
- Neoklasični (tradicionalni ekonomski) pristup.
- Marksistički pristup.
- Alternativni pristup.

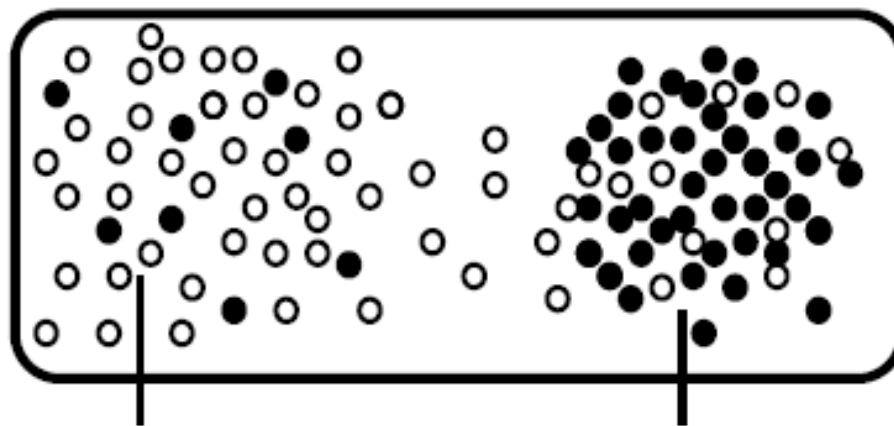
Neoklasični pristup (neoklasične teorije lokacije)

- Temelji se na tradicionalnom ekonomskom pristupu (neklasičnoj perspektivi).
- Glavne teorije i modeli:
 - Model prostorne ravnoteže
 - Neoklasične teorije lokacija
 - Teorija središnjih naselja
 - Koncept povezanosti i dostupnosti
 - Koncept aglomeracije ekonomija i povećanja prihoda
 - Koncept kumulativne kauzalosti

Neoklasični model prostorne ravnoteže

- Najjednostavniji model
- Uključuje kretanje 2 ključna faktora proizvodnje: kapitala i radnika.

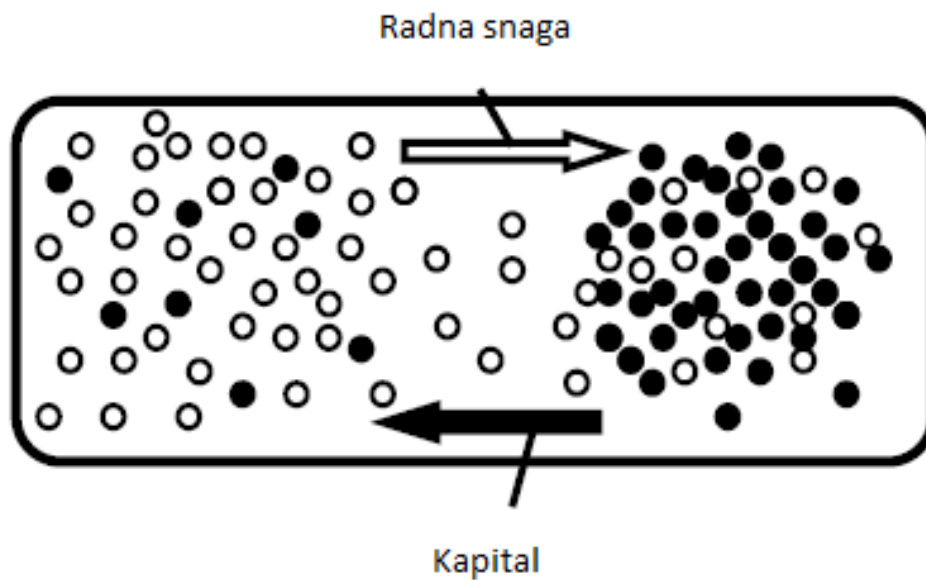
a)

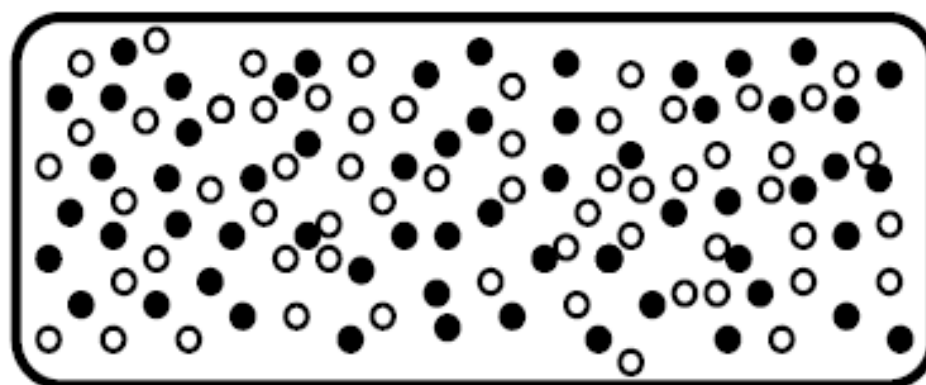
Siromašna regija
Puno radne snage
Malo kapitala

Bogata regija
Puno kapitala
Malo radne snage

b)

c)

Prostorna ravnoteža (hipotetska)

Problem / realnost?

- Činjenica – procesi se odvijaju u prostoru – dolazi do prostornog širenja.

Ali....

- Prostorna ravnoteža se nikada ne postiže budući subjekti teže okupljanju.

Neoklasične teorije lokacije

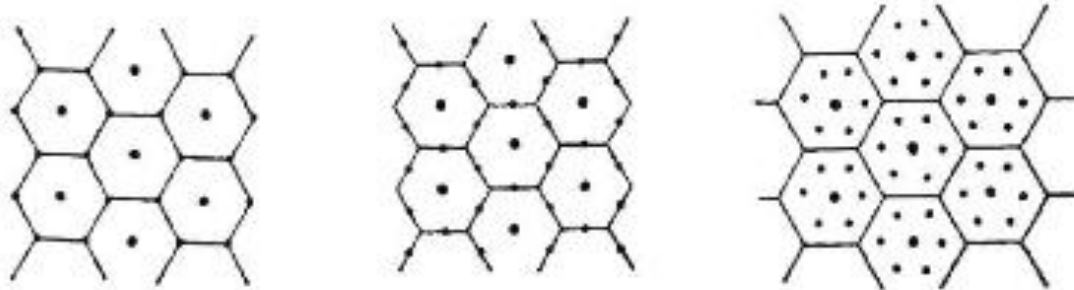
- Do potpune prostorne ravnoteže nikad ne dolazi.
- Faktori proizvodnje ne kreću se slobodno u prostoru....prisutan je faktor udaljenosti (troškova).
- Temelj neoklasične teorije lokacije predstavlja kalkulacija troškova prijevoza.
- Neoklasične teorije lokacije predstavljaju ishodište za brojne teorije kao što su teorija centralnih naselja, urbane hijerarhije, povezanosti-dostupnosti...

Teorija centralnog mjesta (centralnih naselja)

- Pomaže nam razumjeti na koji način udaljenost utječe na lokaciju ekonomskih aktivnosti.
- Začetnik teorije Walter Christaller.
- 1933. „Die entralen Orte in Süddeutschland”
- Osnovna funkcija centara u prostoru je opskrba stanovništva „centralnom” robom i „centralnim” funkcijama.
- Razmještaj centara treba biti takav da što manji broj većih centara opskrbljuje što veći broj manjih centara na što manjoj udaljenosti.

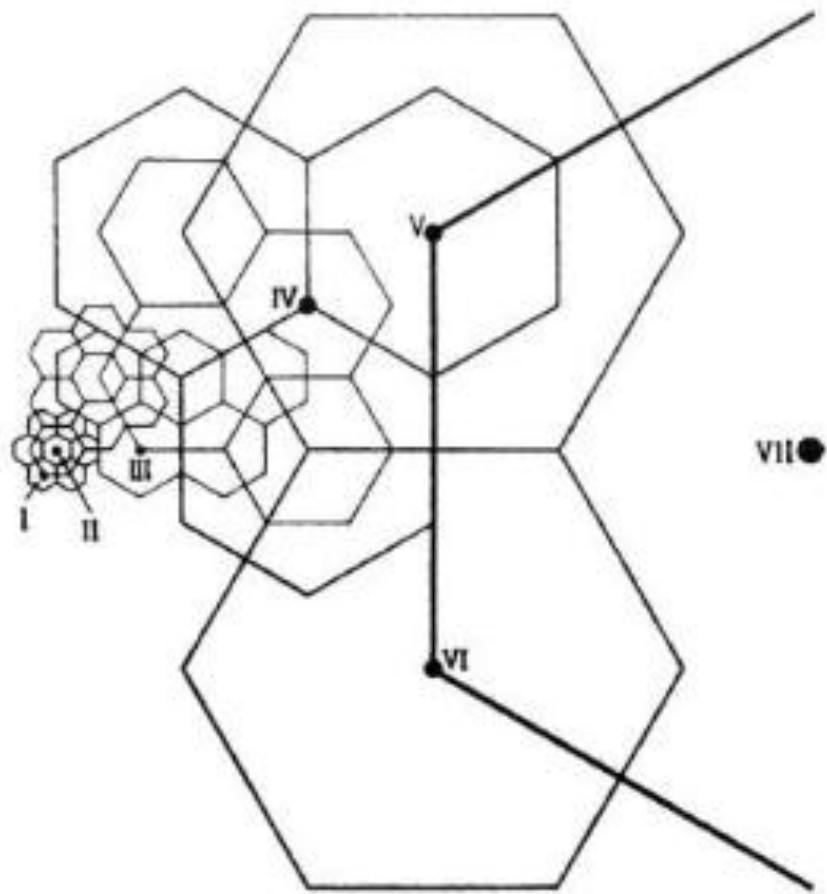
- Centralna naselja će se međusobno razlikovati brojem i vrstama glavnih funkcija te veličinom gravitacijskog područja.
- Različiti stupanj centraliteta
- Funkcionalna hijerarhija.
- Funkcionalna hijerarhija pokazuje koliko centara nižeg stupnja funkcionalno gravitira centru višeg stupnja centraliteta (vrijednost K)

- Tri principa:
 - Opskrbni ili tržišni ($K=3$)
 - Prometni ($K=4$)
 - Upravni ili administrativni ($K=7$)

Tri principa po kojima se razvijaju hijerarhijski odnosi centralnih naselja u šesterokutu prema Christalleru; A – prema opskrbnom ($K=3$), B – prometnom ($K=4$) i administrativnom ($K=7$) principu

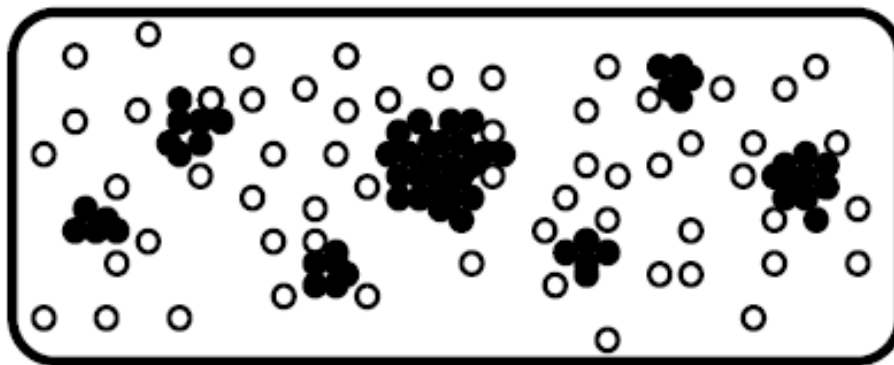
- Svako centralno naselje ima svoje komplementarno područje određena radijusa, površine i broja stanovnika.

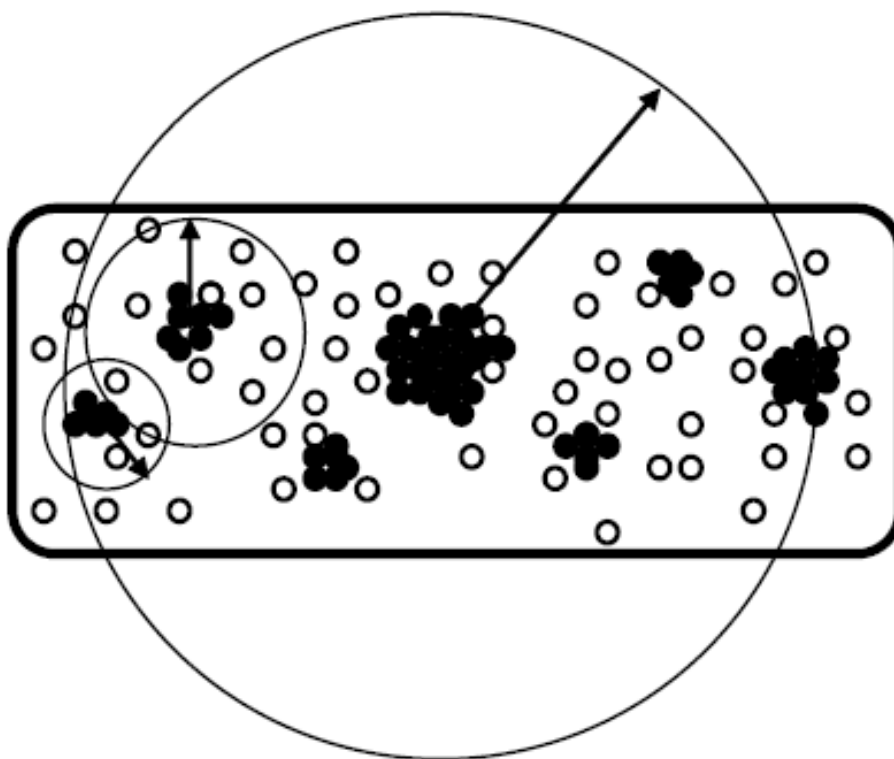
Sistem centralnih naselja u sedam stupnjeva prema Christalleru (izvor: Northam, 1975)

- Kakva je veza između teorije centralnih naselja W. Christallera i modela centralnog mjesta?
- Odgovor: udaljenost i troškovi – tržišna područja
 - Pitanje veličine tržišta
- Različiti proizvodi imaju različitu veličinu tržišta funkcija kod centralnih naselja
- Hijerarhija roba i usluga → Hijerarhija naselja
- Zbog troškova i udaljenosti neće doći do prostorne ravnoteže.
- Doći će do dinamičke ravnoteže – odnosa između kapitala (potražnje od strane stanovništva) i ponude roba i usluga.

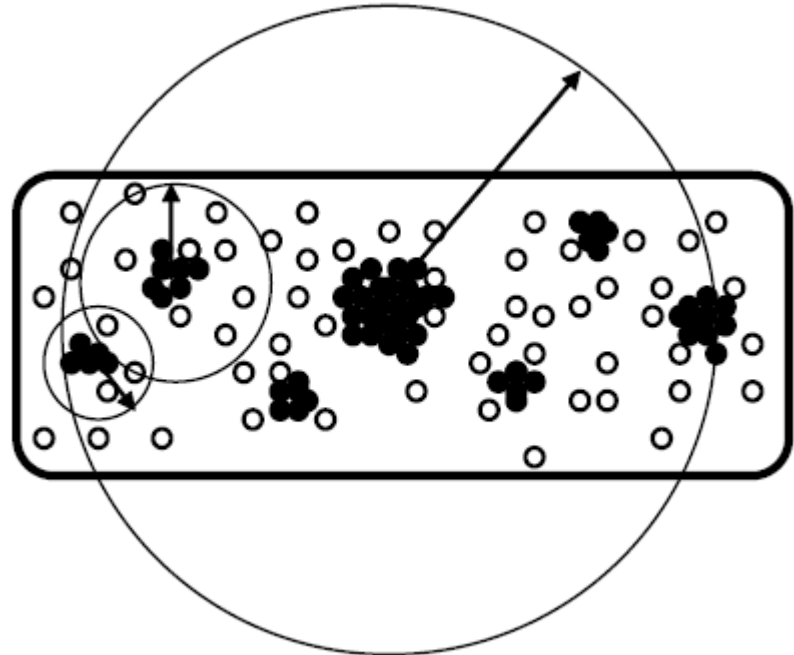
a)

b)

- Dinamička ravnoteža će se postići budući se proizvođači premiješaju u prostoru i smještaju u centralnim naseljima preklapajući pri tome tržišna područja kako bi postigli idealnu opskrbu stanovništva uz maksimalan profit.

- Teorija centralnog mjesta ključni je element za formiranje **urbane hijerarhije**.
- Naselje s višim stupnjem centraliteta ujedno je više u hijerarhiji.

- Zamjerke modelu su:
 - Stanovništvo nikad nije ravnomjerno rasprostranjeno u prostoru.
 - Idealan homogeni prostor ne postoji.
 - Tržišne mogućnosti nisu distribuirane ravnomjerno.
 - Na raspored gradova utječe i razvoj prometa te druge funkcije (a ne samo) opskrbna.

Koncept tržišnog (ekonomskog) potencijala te povezanosti-dostupnosti

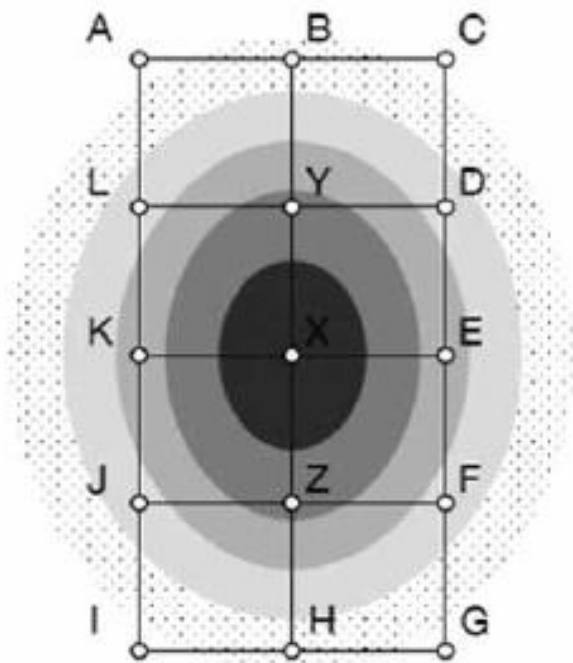
- Povezanost – dostupnost – mjera koja nam pokazuje na koji način (kako lako) se ljudi, roba i informacije mogu kretati s jedne lokacije na drugu.
- Najčešće ju promatramo kroz razvijenost prometne mreže.
- Možemo promatrati povezanost čitave mreže ili povezanost pojedinih čvorova u toj mreži.

- Koncept dostupnosti - udaljenost određenog čvora od ostalih čvorova izražena u određenim jedinicama.
- Dostupnost može biti:
 - teorijska ili topološka – izražena na bazi broja potrebnih veza da se dođe do određenog čvora
 - stvarna ili realna dostupnost
- Važnost udaljenosti između čvorova te karakteristika pojedinog čvora.

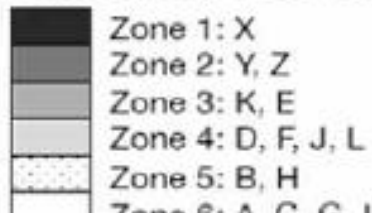
- Polazna postavka je da stanovništvo i tržište nisu ravnomjerno raspoređeni u prostoru.
- Značaje ili atributi odredišta (čvorova) najčešće su vezani uz veličinu tržišta (broju ili obujmu ekonomskih aktivnosti).
- Čvorovi veće atraktivnosti bit će dostupniji
  čvorovi veće dostupnosti bit će atraktivniji

- Koncept ekonomskog (tržišnog) potencijala
 - Ekonomski potencijal regije je pozitivna funkcija veličine tržišta (mase) kojoj je moguće pristupiti iz određene regije (gravitacijskog područja) te negativna funkcija „otpora” (troškova/udaljenosti) koje je potrebno savladati da bi se došlo do tržišta.
- Područja bliža centralnim naseljima imat će manje troškove i time veći ekonomski potencijal

a)

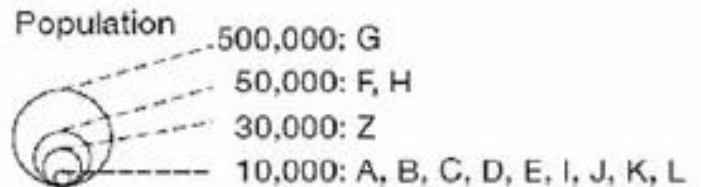
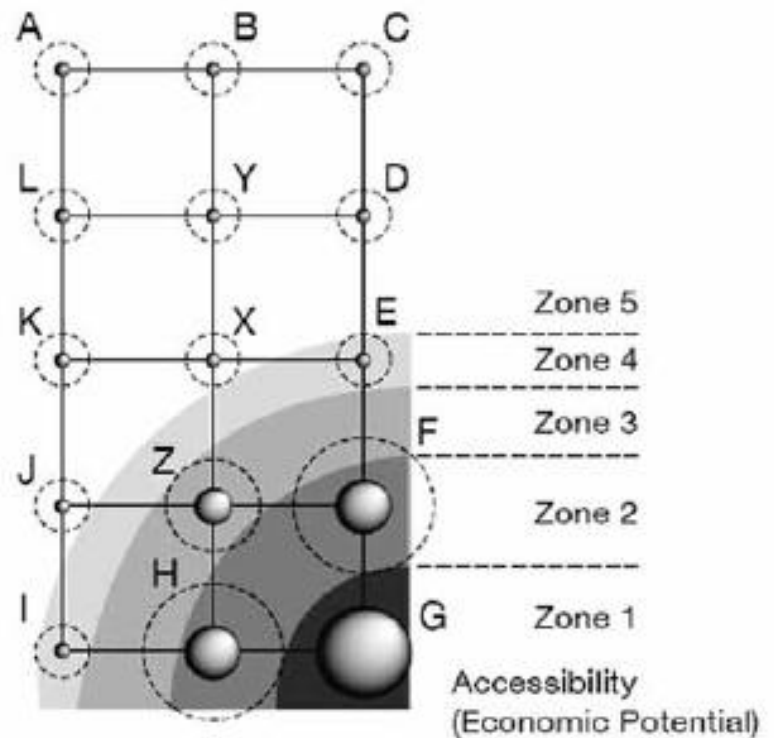

Accessibility (Economic Potential)

$$P_i = \sum_{j=1}^n \frac{M_j}{D_{ij}}$$

b)

- Koncept potencijala tržišta koristi 2 varijable:
 - Otpor (udaljenost)
 - Masa (veličina tržišta)
- Objašnjava ekonomske faktore privlačenja.

Koncept ekonomske aglomeracije, povećanja prihoda i kumulativne kauzalnosti

- Također se temelji na ekonomskim faktorima privlačenja.
- Pojašnjava zašto se ekonomske aktivnosti ne smještaju ravnomjerno u prostoru.
- Sve tvrtke teže lokaciju u ili u blizini velikih tržišta
 - lokacije u neposrednoj blizini.
 - dodatne pogodnosti okupljanja.

- Rezultat su klasteri (cluster) ili aglomeracije ekonomskih aktivnosti ili ekonomske aglomeracije.
- Ekonomija obujma i povećanje obujma prihoda.
- Ekonomija obujma
 - Interna – događa se unutar tvrtke boljom podjelom posla. Rezultat je povećanje prihoda (do određene granice)
 - Eksterna – koristi benefite lokacije u neposrednoj blizini ostalih tvrtki.
- Dolazi do podjele poslova između elemenata aglomeracije.

- Alfred Marshall (1890) Principles of Economics – prvi opisao benefite ekonomskih aglomeracija
 - Specijalizacija proizvodnje
 - Korištenje resursa
 - Prijenos znanja.

Koncept kumulativne kauzalnosti

- Gunnar Myrdal (1957). – ekonomija obujma i aglomeracije dovode do sve veće polarizacije između bogatih (jezgre) i siromašnih (periferije).
- Velike i bogate ekonomske aglomeracije privlačit će daljnji kapital koji će privlačiti stanovništvo.....
- Prostorna neravnoteža se povećava model jezgra periferija.

- Kritičari teorije ističu da će u jednom trenutku doći do zasićenja i smanjenja prihoda (rast cijene zemljišta, zagađenje...) što bi trebalo potaknuti širenje prema modelu prostorne ravnoteže.

